

Іваницька Наталя, Іваницька Ніна, Нечипоренко Віолета

МІЖМОВНА ТРАНСПОЗИЦІЯ НОМІНАЛІЗАЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Анотація

У статті обстоюється думка про те, що міжмовна трансформація номіналізації в українських перекладах англійських художніх текстів має свою специфіку. На прикладі зібраного емпіричного матеріалу було здійснено перекладацький аналіз готових білінгвальних зразків перекладу художніх текстів. У статті з'ясовано лінгвальну природу поняття «транспозиція частин мови» у внутрішньомовному та міжмовному аспектах. Під міжмовною транспозицією розуміємо один із різновидів перекладацьких трансформацій, що застосовується через різні мовні та мовленнєві відмінності англійської та української мов. Трансформація виявляється у переході слова з одного лексико-граматичного класу або розряду до іншого у процесі перекладу та використовується для досягнення адекватності перекладу. Явище номіналізації є процесом збільшення номінативних елементів, функцій, ознак або статичних сем внаслідок зменшення дієслівних елементів, функцій, ознак або динамічних сем. Результатом такого перетворення є збільшення статичної семантики при паралельному зменшенні динамічної семантики вихідних мовних елементів і структур.

Повна номіналізація одиниць цільової мови зреалізована через: 1) перетворення англійських особових форм дієслова та допоміжних дієслів на українські іменники, прикметники тощо (номіналізація за типом «особове/допоміжне дієслово → іменник/прикметник»); 2) перетворення англійських особових форм дієслова й модальних дієслів на українські предикативні прислівники або слова стану (номіналізація за типом «особове/модальне дієслово → предикативний прислівник/ слово стану»); 3) вилучення англійських дієслів-зв'язок; 4) трансформація англійських неособових форм дієслова й утворених ними конструкцій в українські номінативні фрази (номіналізація за типом «неособова форма дієслова → номінативна фраза»); 5) вилучення особових та неособових форм дієслова.

В англо-українському напрямку перекладу головною умовою застосування трансформації номіналізації є наявність в англійських текстах оригіналу дієслівних структур та елементів, що беруть участь у структуруванні нефлективного англійського синтаксису, а саме: синтаксичних структур з десемантизованими дієсловами-зв'язками, допоміжних дієслів, складних конструкцій, утворених на основі дієслова, дієслівних підрядних речень, конструкцій, ускладнених зворотами з неособовими формами дієслова. Буквальне відтворення в українському перекладі англійських вищеназваних структур та елементів переважніше синтаксис українського речення, головною рисою якого є гнучкість та зосередження не на утворенні усталених аналітичних конструкцій, а на окремому слові та різновидах його форм.

Ключові слова: трансформація; номіналізація; переклад; художній дискурс; особове дієслово; неособові форми дієслова; десемантизація.

Ivanytska Natalia, Ivanytska Nina, Nechiporenko Violetta

INTERLINGUAL TRANSPOSITION OF NOMINALIZATION IN FICTION DISCOURSE

Annotation

The article deals with the interlingual transformation of nominalization in Ukrainian translations of English fiction texts. On the example of the collected empirical material the translation analysis of bilingual samples of translation of fiction texts was carried out. The article clarifies the linguistic nature of the concept "transposition of parts of speech" in the intralinguistic and interlingual aspects. By interlingual transposition we mean one of the types of translation transformations which is applied due to different linguistic and speech differences of English and Ukrainian languages. Transformation is manifested in the transition of a word from one lexical-grammatical class or category to another in the process of translation and is used to achieve the adequacy of translation. The phenomenon of nominalization is the process of increasing nominative elements, functions, features or static semes due to the decrease of verb elements, functions, features or dynamic sem. The result of this transformation is an increase in static semantics with a parallel decrease in the dynamic semantics of the original language elements and structures.

Full nominalization of target language units is realized through: 1) transformation of English finite forms of verbs and auxiliary verbs into Ukrainian nouns, adjectives, etc. (nominalization of the type "finite / auxiliary verb → noun / adjective"); 2) transformation of English finite forms of verbs and modal verbs into Ukrainian predicative adverbs or state words (nominalization by type "finite / modal verb → predicative adverb / state word"); 3) removal of English verbs-connection; 4) transformation of English non-finite verb forms and constructions formed by them into Ukrainian nominative phrases (nominalization according to the type "non-finite verb form → nominative phrase"); 5) removal of finite and non-finite verb forms.

English-Ukrainian translation is predominated by syntactic structures with desemantized linking verbs, auxiliary verbs, complex constructions, formed on the basis of verbs, verb subordinate clauses, constructions complicated by inversions with impersonal verb forms. Literal reproduction in the Ukrainian translation of the English above-mentioned structures and elements overloads the syntax of the Ukrainian sentence, the main feature of which is flexibility and focus not on the formation of established analytical constructions, but on a single word and varieties of its forms.

Key words: transformation, nominalization, translation, fiction discourse, finite verb, non-finite verb forms, desemantization.

1. Постановка проблеми

Трансформація номіналізації є однією із граматичних трансформацій, що застосовується для досягнення адекватності тексту перекладу в англо-українській та українсько-англійській мовних паралелях. Слід згадати про те, що номіналізація як граматичний процес міжмовного характеру знайшов належне висвітлення в працях як лінгвістів, так і перекладознавців, навіть попри те, що сам термін почали використовувати

порівняно недавно (праці Є.В. Бреус, А.В. Міхеєєва, В.Г. Гака, К.М. Сухенко, О.М. Старикової, О.О. Потебні, В.І. Карабана, Т.Р. Левицької, К.А. Кузьміної та ін.) [1; 2; 5]. Транспозиція в перекладі художніх текстів значно відрізняється від подібних процесів у перекладі текстів інших стилів і жанрів. Це, насамперед, пов'язане з тим, що художній літературі притаманна не лише функція повідомлення, але й функція експресивно-емоційного впливу на читача. Метою нашого дослідження є вияв основних типів номіналізації в художніх текстах.

2. Виклад основного матеріалу дослідження (наукові результати)

Зауважимо, що дієслівність загалом є характерною рисою англійського мовлення. А оскільки українська мова є більш номінативною, ніж англійська, то нерідко у перекладі дієслова переходять в іменники, наприклад: *You sit here and discuss your sports and your young ladies and your...* (F.S. Fitzgerald) – *У вас свої розмови - про спорт, про дівчат, про...* (переклад О. Негребецького).

Проаналізувавши вибрані пари англо-українських речень (700 мовленнєвих зразків) на предмет основних напрямків міжмовної трансформації номіналізації ми з'ясували, що в художньому дискурсі така трансформація є доволі часто використовуваною, хоча не всі перекладачі активно користуються нею, залишаючи за собою право на більш дослівний (буквальний переклад). Наведемо деякі приклади із досліджуваного емпіричного матеріалу та спробуємо встановити кількісні параметри міжмовної трансформації номіналізації в художньому дискурсі.

1) Міжмовна трансформація номіналізації за типом «особове/допоміжне дієслово → іменник/прикметник». Така трансформація була зафіксована в 96 випадках із 700, що становить 14 % від загальної кількості речень.

Зазначений вид міжмовної номіналізації виступає крайнім на шкалі «повнота/неповнота» номінативних процесів. Міжмовні транспозиційні перетворення в цьому разі набувають найвищого рівня трансформації, яка виявляється в заміні дієслівної особової форми англійського вихідного тексту українським іменником у цільовому тексті. Основними чинниками цього різновиду трансформації вважаємо швидше власне жанрово-стилістичні, аніж внутрішньомовні, оскільки саме контекст значною мірою визначає необхідність і доцільність такого перетворення.

Наприклад, в англійському реченні *He had received a consignment of books upon philology and was settling down to develop this thesis...* (A.C. Doyle) виділена дієслівна лексема відповідає українському іменнику *Він виписав поштою купу книжок з філології і вже збирався був засісти за розробку цієї тези...* (переклад О. Ломакіної). У наведеному прикладі транспозиція відбувається не через відсутність в українській мові прямого відповідника дієслова «to develop» (розвиватися) і не через невживаність останнього в розмовно-побутовому стилі української мови, а через те, що в цьому контексті буквальний переклад дещо змінив би смисл українського перекладеного речення разом із його стильовим забарвленням.

Міжмовна трансформація номіналізації за типом «особове/допоміжне дієслово → іменник/прикметник» простежується і в таких прикладах: *Why, my dear Basil, he is a Narcissus, and you—well, of course you have an intellectual expression and all that* (O. Wilde) – *Не бачу найменшої схожості між вами!.. Адже він Нарцис, мій любий, а ти... Ну, звичайно, в тебе одухотворене лице і таке інше...* (переклад Р. Доценка); *But tomorrow I die, and today I would unburden my soul* (E. Poe) – *Завтра я прийму смерть, отож сьогодні маю розрадити душу* (переклад Г. Пехник).

2) Міжмовна трансформація номіналізації за типом «особове/модальне дієслово → предикативний прислівник/слова стану» була зафіксована в 344 випадках із 700, що складає 49% від аналізованих реченнєвих пар. Слід зауважити, що зазначена трансформація виявилася найбільш типовою для художнього стилю, що, ймовірно, можна пояснити, з одного боку, намаганням перекладачів зберегти вихідні настанови автора, а, з іншого, створити переклад із дотриманням мовносистемних та стилетвірних параметрів українського дискурсу.

Так, наприклад, в англійському реченні *Nothing moved on the river but the eight paddles that rose flashing regularly, dipped together with a single splash; while the steersman swept right and left with a periodic and sudden flourish of his blade describing a glinting semicircle above his head* (J. Conrad) дієслівна форма «moved» має всі ознаки активності та динамічності. В українському перекладі М. Головка це дієслово було замінено предикативним прислівником *На річці було тихо-тихо; тільки восьмеро весел, спалахуючи проти сонця, раз по раз піднімалися й разом, хлюпаючи, опускалися у воду та стерничий вимахував праворуч і ліворуч своїм веслом, що окреслювало вогнисте півколо над його головою* (переклад М. Головка). Зафіксована міжмовна трансформація є виправданою з точки зору стилістики (пор.: *Нічого не рухалося і Було тихо-тихо*). Більше того, використане безособове речення є типовим для українського дискурсу, що робить цільовий текст адаптованим для українського читача.

Аналогічні ситуації спостерігаємо і в наступних прикладах: *Whenever I have gone there, there have been either so many people that I have not been able to see the pictures, which was dreadful, or so many pictures that I have not been able to see the people, which was worse* (O. Wilde) – *Там вічно або так багато людей, що за ними не видно картин, або так багато картин, що за ними не видно людей* (переклад О. Ломакіної); *In the stillness of the air every tree, every leaf, every bough, every tendril of creeper and every petal of minute blossoms seemed to have been bewitched into an immobility perfect and final* (J. Conrad) – *В тихому повітрі кожне деревце, кожен листок, кожен сучок, кожен вусик повзучої рослини й кожна пелюсточка квіточок були як заворожені* (переклад М. Головка).

3) Міжмовна трансформація номіналізації, що ґрунтується на вилученні англійських дієслів-зв'язок була зафіксована в 174 випадках із 700, що становить 25% від загальної кількості речень, вилучених із художніх творів.

Особливість зазначеної трансформації полягає в тому, що український синтаксис не завжди потребує допоміжного дієслова для вираження складного присудка, що зумовлено внутрішньомовними традиціями. Номінативність українського речення нерідко є поверхневою, оскільки дієслівний компонент імплікується в семантику дієслівно-іменних фраз на глибокому рівні, тоді як поверхневий синтаксис «дозволяє» опустити такі дієслівні елементи: *From the corner of the divan of Persian saddle bags on which he was lying, smoking, as was his custom, innumerable cigarettes, Lord Henry Wotton could just catch the gleam of the honey-sweet and honey-coloured blossoms of a laburnum* (O. Wilde) – *З перського дивана, де лежав лорд Генрі Воттон, курячи своїм звичаєм одну по одній незліченні цигарки, можна було побачити лише блиск золотаво-ніжного, як мед, цвіту верболозу, чіє тремтливе віття, здавалося, насилу витримувало тягар полум'яної краси* (переклад О. Ломакіної).

4) Міжмовна трансформація номіналізації, внаслідок якої неособові дієслівні форми в мові перекладу перетворюються на номінативні фрази, була зафіксована 62 рази, що складає 9% від загальної кількості реченьних пар. Здебільшого до трансформаційної сфери потрапляли дієприкметники, рідше – інфінітиви: *He had received a consignment of book upon philology and was settling down to develop this thesis...* (F.S. Fitzgerald) – *Він виписав поштою купу книжок з філології і вже збирався був засісти за розробку цієї тези...* (переклад О. Негребецького); *She lay still, as if dead; but her big eyes, wide open, glittered in the gloom, staring upwards at the slender rafters, motionless and unseeing* (J. Conrad) – *Жінка лежала нерухомо, мов мертва; але її великі очі, широко розплющені, блискотіли в півтемряві, втуплені вгору застиглим невидючим поглядом* (переклад М. Головки)

5) Міжмовна трансформація номіналізації, спрямована на вилучення дієслівних форм у мові перекладі була зафіксована лише в 24 випадках (3% від загальної кількості досліджуваних речень). Унаслідок таких перетворень англійське дієслівне речення в мові перекладу стає номінативним, що є природним для українського дискурсу: *The Academy is too large and too vulgar* (O. Wilde) – *Тільки не до академії — зали академії занадто великі й вульгарні* (переклад О. Ломакіної); *Hereafter, perhaps, some intellect may be found which will reduce my phantasm to the commonplace* (E. Poe) – *Згодом, можливо, хтось знайде на диво просте пояснення моїй незбагненній погубі* (переклад Г. Пехник); *It would be premature to say more* (A. Conan Doyle) – *Оце поки що й усе* (переклад О. Ломакіної).

Узагальнені спостереження над типологічно-кількісними показниками міжмовної трансформації номіналізації у процесі перекладу художніх творів представлено на рис. 1

Рис 1. – Типологічно-кількісні виміри міжмовної трансформації номіналізації в художньому дискурсі

3. Висновки

Причинами застосування транспозиції в англо-українському напрямку перекладу є граматичні, словотвірні, жанрово-стилістичні та мовленнєві особливості англійської та української мов. До граматичних причин належить особлива аналітичність англійської мови, де майже відсутні флективні зв'язки між словами, через що синтаксис речення організовується навколо дієслівного центру; функціональна невідповідність між англійськими та українськими частинами мови, а саме модальними дієсловами, неособовими формами дієслова тощо.

Досліджені нами особливості транспозиції у перекладі художніх текстів багато в чому відрізняються від особливостей транспозиції у перекладі текстів інших стилів і жанрів. Це пов'язане з тим, на нашу думку, що художній літературі властива окрім функції повідомлення, ще й функція експресивно-емоційного впливу на читача. Саме тому переклад художнього тексту можна вважати відповідним оригіналу, коли він не є буквальним перекладом, а відповідає, насамперед, вимогам адекватності перекладу.

Отже, художній переклад є більш вільним, ніж переклад текстів інших жанрів. Серед усіх видів перекладацьких трансформацій при перекладі художніх текстів транспозиція частин мови є досить частотним, хоча і недостатньо вивченим явищем.

Список використаних джерел та літератури

- [1] Кузьміна К. А. Трансформація номіналізації в англо-українському та українсько-англійському напрямках перекладу: автореф. ... канд. філол. наук. 10.02.16. Київ, 2004. 18 с.
- [2] Іваницька Н. Б. Дієслівні системи української та англійської мов: парадигматика і синтагматика : [монографія]. Вінниця: СПД Гловацька, 2011. 636 с.
- [3] Нечипоренко В. О. Особенности языковой личности писателя-билингва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»*: збірник наукових праць. 2019. Вип. 38. С. 153-155.
- [4] Старикова Е. Н. Проблемы имплицитной номинализации в современном английском языке: автореф. дисс... д-ра філол. наук: 10.02.04. Київ, 1976. 22 с.
- [5] Сухенко К. М. Компрессия именных и глагольных структур при переводе с русского языка на английский: автореферат дисс. ...канд. філол. наук: 10.02.04.К., 1973. 25с.
- [6] Newmark P. A Textbook of Translation. L.: Longman, 2003. 292 p.
- [7] Nida E. A. Toward a Science of Translating. Leiden: B. J. BRILL, 1964.331 p.
- [8] Toury G. The Nature and Role of Norms in Literary Translation. *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies*. Leuven: Acco, 1995. P. 83–100.

References

- [1] Kuzmina K. A. *Transformatsiia nominalizatsii v anhlo-ukrainskomu ta ukrainsko-anhliiskomu napriamkakh perekladu*: avtoref. ... kand. filol. nauk. 10.02.16. Kyiv, 2004. 18 s.
- [2] Ivanytska N. B. *Diieslivni systemy ukrainskoi ta anhliiskoi mov: paradyhmatyka i syntahmatyka* (Verb System of Ukrainian and English languages: paradygmatics and syntagmatics): [monohrafiia]. Vinnytsia: SPD Hlavatska, 2011. 636 s.
- [3] *Nechyporenko V. O. Osobennosti yazykovoï lychnosti pysatelja-bylynhva. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho univertsytetu. Serii: «Filolohiia»*: zbirnyk naukovykh prats. 2019. Vyp. 38. S. 153-155.
- [4] *Starikova E. N. Problemy implicitnoj nominalizatsii v sovremennom anglijskom yazyke*: avtoref. diss... d-ra filol. nauk: 10.02.04. Kiev, 1976. 22 s.
- [5] *Suhenko K. M. Kompresiya imennyh i glagol'nyh struktur pri perevode s russkogo yazyka na anglijskij*: avtoreferat diss. ...kand. filol. nauk: 10.02.04.K., 1973. 25s.
- [6] Newmark P. A Textbook of Translation. L.: Longman, 2003. 292 p.
- [7] Nida E. A. Toward a Science of Translating. Leiden: B. J. BRILL, 1964.331 p.
- [8] Toury G. The Nature and Role of Norms in Literary Translation. *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies*. Leuven: Acco, 1995. P. 83–100.

Ivanytska Natalia - Doctor of Science (Linguistics), Professor, the chief of Foreign Languages and Translation Department in Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine, Vinnytsia, 87, Soborna St., **e-mail**: Pyasta3@gmail.com. **Where and when she graduated**: Vinnytsia State Pedagogical Institute, 1997. **Professional orientation or specialization**: Academic English Teaching. **The most relevant publication outputs**: 1. Ivanytska N., Sikorska L. Mastering English in Accounting, Audit and Finance, Vinnitsa, 2013, 295 p.; 2. Ivanytska N. Diieslivni systemy ukrayinskoyi ta angliyskoyi mov; paradyhmatyka i syntahmatyka (Ukrainian and English Verb Systems: Paradigmatics and Syntagmatics), Vinnitsa, 2011, 636 p.

Ivanytska Nina - Doctor of Science (Linguistics), Professor, Professor of the Department of Methodology of Philology Teaching and Stylistics of the Ukrainian Language at Vinnitsia State Pedagogical University named after Mikhail Kotsiubynskyi **e-mail**: Pyasta4@gmail.com. **Where and when she graduated**: Cherkasy Pedagogical Institute, 1963. **Professional orientation or specialization**: Academic English and Ukrainian Teaching. **The most relevant publication outputs**: 1. Ivanytska N. Syntagmatyka ukrainskoho diieslova i syntassychnyi analyzyzm (Syntagmatics of Ukrainian verbs and syntactic analytical), Vinnitsa, 2012, 180 p.; 2. Ivanytska N. Bahatovymirnist syntahmatychnykh parametriv ukrainskoi ta anhliiskoi diieslivnykh system (Syntagmatic parameters of Ukrainian and English verbal systems) // *Movnyi Prostir Hramatyky* (Language Space of Grammar), Donetsk, 2014. P. 414-420.

Nechyporenko Violetta, Ph.D (Linguistics), Associate Professor, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine, Vinnytsa, 87, Soborna St., **e-mail**: violavuk@gmail.com. **Where and when she graduated**: Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsiubynskyi, 1999. **Professional orientation or specialization**: teacher of Russian and English. **The most relevant publication outputs**: 1. Vukolova V. Translators' Intercultural Competence as a Crucial Factor of Successful Intercultural Communication, *Scientific Papers in Philology*, Ostrogh, 2014, no. 48, pp.302-305. 2. Vukolova V. Rol fenomenologicheskikh kognitivnykh struktur v formirovaniï podteksta hudozhestvennogo proizvedeniya i ego perevodov [The role of phenomenological cognitive structures in shaping the subtext of art and its translation]. *Scientific Papers in Philology, Linguistics*, 2010, no. 9, pp. 235-